

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 6, sayı / issue: 1
(Bahar / Spring 2019): 519-547

Kıyâme Suresi 19. Ayet Bağlamında Sünnetin Kaynağı Ve Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi
Source of Sunnah and Explanation (Tabyin) Duty of Prophet in the Context of 19th Verse of Surah al-Qiyâmah

Fuat Karabulut

Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı,
Erzurum/Türkiye
Assist., Prof., Atatürk University, Faculty of Theology, Department of
Hadith
Erzurum/Turkey
e-mail: fuat.karabulut@atauni.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1714-4479>
DOI: 10.33718/tid.526551

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 13 Şubat / February 2019
Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Haziran / June 2019
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Fuat Karabulut, "Kıyâme Suresi 19. Ayet Bağlamında Sünnetin Kaynağı Ve Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi", *TİD* 6/1 (Bahar 2019): 215-243.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Kıyâme Suresi 19. Ayet Bağlamında Sünnetin Kaynağı Ve Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi

Öz

Sünnetin konumu, sünnet-vahiy ilişkisi, sünnetin vahiy kaynaklı olup olmadığı konuları günümüzde sıkça gündeme getirilmekte ve bu bağlamda sünnetin dindeki konumuyla ilgili değerlendirmelere yer verilmektedir. Sünnetin dindeki konumuna ilişkin tartışmalarda, Kur'ân'dan bazı ayetler delil olarak sunulmaktadır. Ancak sünnetin dindeki konumunun Hz. Peygamber'in konumundan bağımsız değerlendirilmesi düşünülemez. Şüphesiz ki bu konuda başvurulması gereken ilk kaynak Kur'ân-ı Kerim'dir.

Bu çalışmada, sünnetin kaynağı, dindeki yeri, korunması ve Resûlullah'ın Kur'ân'ı açıklaması (tebyîn) konuları, Kıyâme Suresi'nin 19. ayeti bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır. Tefsir ve Hadis kaynaklarında Kıyâme Suresi'nin 16-19. ayetleri bir bütün olarak incelendiğinden öncelikle bu ayetlerin nüzul sebebi verilecek, ardından kaynaklarda verilen bilgiler ışığında ilgili ayet değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sünnet, Tebyîn, Kıyâme Sûresi, Vahiy, Vahy-i Gayr-i Matlûv, Sünnetin Korunması*

Source of Sunnah and Explanation (Tabyin) Duty of Prophet in the Context of 19th Verse of Surah al-Qiyâmah

Abstract

The status of Sunnah, relationship between Sunnah and Wahy, the divine revelation of God, and the subject matter whether Wahy is the source of Sunnah or not are being made an issue nowadays; in this sense many interpretations to define the status of Sunnah have been noticed. Some Ayahs from Quran are cited as evidence for the discussions made on the status of Sunnah in religion. However, the status of Sunnah cannot be considered to be evaluated in itself without considering the status of Prophet Muhammad, by any means. On this matter, the principal source to apply for is certainly the Noble Quran.

In this study, in addition to discussion of the status of Sunnah in religion, its source within the context of the 19th Ayah of Surah Qiyamah, which has not been dwelt on much, its preservation and the duty to explain Holy Quran (tabyin) of Prophet Muhammad are going to be studied. For the reason that the 16th and 19th Ayahs of Surah Qiyamah are often contextualized together in Tafsir and Hadith sources, primarily giving the reasons of why they were revealed, the ayah of subject matter is going to be figured out in the context of the source of Sunnah, its preservation and its status in religion considering the information in different sources on its comprehension.

Key Words: *Sunnah, Tabyin, Surah Qiyamah, Wahy, Wahee-e-Ghair Matlûv, Preservation of Sunnah*

GİRİŞ

Günümüzde özellikle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla alan uzmanlığına, liyakate ve ilmi yeterliliğe bakılmaksızın, sünnetin konumu, sünnet-vahiy ilişkisi, sünnetin vahiy kaynaklı olup olmadığı konuları sıkça gündeme getirilmekte ve bu bağlamda sünnetin dindeki konumuyla ilgili tartışmalara yer verilmektedir.

Sünnetle ilgili bazı tartışmalar, ilk dönemlerde çok az olsa da sahabe dönemine kadar götürülebilmektedir. Sahabeden 'İmrân b. Husayn'ın hadis rivayet ettiği bir sırada, naklettiği bilgileri Kur'ân'da bulamadıklarını söyleyen ve kendilerine Kur'ân'dan bilgi aktarmalarını isteyen bir şahısla aralarında geçen diyalog,¹ bu tartışmaların nadir de olsa sahabe dönemine kadar götürülebileceğinin göstermektedir. İmam Şafi'î (v. 204) de ilk dönemlerde sünnetle ilgili fikri ayrılıkların pek bulunmadığını şöyle dile getirmektedir: "Hz. Peygamber'in (sas) üç çeşit sünnet ortaya koyduğu konusunda âlimlerin fikir ayrılıklarını bilmiyorum. Bu sünnet çeşitlerinden ikisi üzerinde ise ittifak etmişlerdir. Bu iki çeşit sünnetin de birleştikleri ve ayrıldıkları yönleri vardır. Bu sünnet çeşitlerinden **birincisi**; Allah'ın Kitap'ta (Kur'ân'da) açıkça ortaya koyduğu ve Resûlullah'ın (sas) da Kitap'ta (Kur'ân'da) ortaya konulduğu gibi tebyin ettiği sünnet çeşididir. **İkincisi**; Allah'ın Kitap'ta mücmel olarak indirdiği bir nassı, O'nun (sas) İlahî murada uygun olarak açıkladığı sünnet çeşididir. İşte sünnetin bu iki çeşidi konusunda âlimler ihtilafa düşmemişlerdir. **Üçüncüsü ise**; hakkında Kur'ân'da hiçbir nass bulunmayan konularla ilgili olan sünnet çeşididir."²

Şafi'î, Kur'ân'da Peygamber'in muhatabı olan insanlara öğreteceği bildirilen "Kitab ve Hikmet" kavramlarının beraber geçtiği ayetlerde, "Kitab" ile "Kur'ân"ın, "Hikmet" kavramıyla da "Sünnet" in kastedilmiş olduğunu belirtmek suretiyle sünnetin kaynağını ve konumunu vurgulamak-

1 Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi (Musul: Mektebetu'l-ulûm ve'l-hikem, 1404/1983), 18: 219; Ahmed b. 'Alî Ebû Bekir er-Râzî el-Cessâs el-Hanefî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdık el-Kamhâvî (Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, 1405), 4: 357; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Mustedrek âle's-Sahihayn*, thk. Mustafâ 'Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1411/1990), 1: 192.

2 Muhammed b. İdris eş-Şafi'î, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: el-Mektebetu'l-ilmîyye, 1309), 91-92.

tadır.³

Ayrıca Hz. Peygamber'e (sas) imanı⁴, itaat ve ittiba etmeyi emreden⁵, O'nu insanlara en ideal örnek olarak açıklayan⁶, verdiği hükme uymayı emreden⁷, O'na Kur'an'ı tebliğle⁸ beraber tebyin etme⁹ ve öğretme¹⁰ görevi veren ayetler ışığında Peygamber'i anlamaya çalışmak ve O'nun dindeki konumunu değerlendirmek gerekmektedir. Aksi takdirde Hz. Peygamber'i (sas) sıradanlaştıran indirgemeci yaklaşım veya Hz. Peygamber'in (sas) beşer yönünü göz ardı eden kutsayıcı yaklaşım söz konusu olabilir ki, bu durumda Hz. Peygamber'in (sas), peygamberlik misyonunu, dolayısıyla da İslam'ı anlamak mümkün olmayacaktır. Yukarıda belirtilen konular, sünnetin dindeki yeri bağlamındaki birçok çalışmada Kur'an ayetleri ışığında ele alındığından, bu konuda tekrara düşmemek ve konuyu uzatmaktan kaçınmak için bu konularla ilgili detaya girilmeden kısaca bilgi verilecek ve ilgili çalışmalara işaret edilmekle iktifa edilecektir.¹¹

Kiyâme suresinin 16-19. ayetleri, kaynaklarda genel olarak beraber değerlendirildikleri ve bu ayetlerin sebab-i nüzûlü verilirken özellikle Hz. Peygamber'in inen vahyi ezberleme çabasına vurgu yapıldığı için 19. ayet üzerinde ayrıca durulmadığı düşünülmektedir. Bu çalışmada, Kiyâme Suresi'nin 19. ayeti bağlamında; sünnetin kaynağı, korunması ve Hz. Peygamber'in (sas) Kur'an'ı açıklaması görevi (tebyîn) konuları ele alınmaya çalışılacaktır.

3 Şafi'î, *er-Risâle*, 32, 76-79, 93-104.

4 el-A'râf 7/158; el-Fetih 48/8-9, 13; et-Teğâbun 64/8

5 Âl-i 'İmrân 3/31, 32, 132; en-Nisâ 4/13, 59, 64, 69; el-Mâide 5/92; el-Enfâl 8/1, 20, 46; et-Tevbe 9/71; İbrâhîm 14/44; en-Nûr 24/47, 51-52, 54; el-Ahzâb 33/33; Muhammed 47/33; el-Fetih 48/17; el-Hucurât 49/14; et-Teğâbun 64/12.

6 el-Ahzâb 33/21.

7 en-Nisâ 4/65; en-Nûr 24/51.

8 Âl-i 'İmrân 3/20; el-Mâide 5/67, 92, 99; en-Nahl 16/82; en-Nûr 24/54; el-'Ankebût 29/18.

9 İbrâhîm 14/4; en-Nahl 16/44, 64; el-Kiyâme 75/19.

10 el-Bakara 2/151; Âl-i 'İmrân 3/164; en-Nisâ 4/133; el-Cum'a 62/2.

11 Bkz. Mevlüt Güngör, "Kur'an'ın Hz. Peygamber'in Sünnetine Verdiği Değer", *Milletlerarası Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri (İstanbul 18-20 Kasım 1995)*, Ed. İsmail Lütfi Çakan, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 51-75; Küçük, Raşit, "Kur'an – Sünnet İlişkisi", *Milletlerarası Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri (İstanbul 18-20 Kasım 1995)*, Ed. İsmail Lütfi Çakan, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 121-162.

1. Ayetin Sebeb-İ Nüzûlü

Mekke'de inen surelerden olan Kıyâme suresi 40 ayettir. İlk on beş ayetten sonra bir ara cümle ile Allah Resûlü'ne "Vahyi çarçabuk almak için acele edip tekrarlama. Onu toplamak ve okumak bize aittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman onu dikkatlice dinle. Sonra onu açıklamak da bize aittir." (el-Kıyâme 75/16-19) buyurulmaktadır. Cebrail (as) vahyedi-len ayetleri okurken, Hz. Peygamber (sas) onu ezberleyemeyeceği endişesine kapılarak Cebrail (as) vahyetmeyi henüz bitirmemiş iken açıktan okurdu. Bunun üzerine Yüce Allah; "Cebrail vahyi tamamlamadan önce okumak için acele ederek dilini kıpırdatma; zira onu senin kalbinde toplamak da, ezberleyinceye kadar sana okutmak da Bize aittir. Sonra onun helalini, haramını açıklamak da Bize aittir." buyurmaktadır.¹² Bilahare 20. ayetten itibaren bir başlangıç cümlesiyle kalınan yerden konuya devam edilmektedir.¹³

Rivayetlere göre, söz konusu ayetler, Cebrail (as) Hz. Peygamber'e (sas) bu sureyi okumakta iken Hz. Peygamber'in (sas) de "ya unutursam" diye endişeye kapılarak cümleleri hemen peşinden tekrarlaması üzerine nazil olmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla olay, Rasûlullah'a (sas) vahyin gelmeye başladığı ilk dönemde ve onun vahiy almaya henüz alışmamış olduğu bir zamanda meydana gelmiştir.¹⁴ Nitekim Hz. Peygamber'in (sas), vahyin inmeye başladığı ilk zamanlarda daha vahiy sonlanmadan onu ezberleyememek veya baş tarafını unutmak korkusuyla dudaklarını hareket ettirdiği ve bunun üzerine bu ayetlerin nazil olduğu belirtilmektedir.¹⁵ Bu ayetler inince de Peygamber (sas) bu korkularından ve endişelerinden kurtulup rahata kavuşmuştu.¹⁶ Hz. Peygamber'in (sas) Cebrail (as)

12 Mukatil b. Süleyman el-Ezdî, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman* (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2003), 3: 423.

13 Celâluddîn el-Mahallî - Celâluddîn es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn* (İstanbul: Mektebetu yâsîn, ts.), 577; Ebu'l-'Alâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 6: 529.

14 Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camîu'l-Beyan Fi Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 2000), 24: 67; Mevdûdî, *Tefhîm*, 6: 529.

15 Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-kârî şerhu sahîhi'l-Buhârî* (Mısır: Şirketu mektebeti Mustafâ el-Halebî ve Evlâduhû, ts.), 16: 127; İbnu'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zadu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslamî, 1404), 8: 421.

16 Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir* (Musul: Mektebetu'l-ulûm ve'l-hikem, 1983), 11: 458.

aracılığıyla gelen vahyi çarçabuk ezberlemek için Cebrail (as) ile birlikte okumaya çalışması ve bu gayeye matuf olarak dudaklarını oynatmasının O'nun Kur'ân'a olan muhabbetinden kaynaklandığı da dile getirilmektedir.¹⁷ Ayrıca söz konusu ayetler aynı duruma işaret eden Tâhâ suresinin 114. ayeti ve Alâ suresinin 6-7. ayetleriyle beraber değerlendirilirse daha doğru ve tutarlı sonuçlara ulaşılabilir.¹⁸

Saîd b. Cubeyr'in İbn Abbâs'dan naklettiği rivayet, durumu biraz daha somut hale getirmektedir. Rivayete göre; "Rasûlullah (sas), nazil olan vahiyden dolayı (onu hemen ezberlemek için) sıkıntı yaşar ve bu sebeple dudaklarını kıvıltırdı." Bunun üzerine Yüce Allah: " Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kıvıltırma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. Öyleyse biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşuna uy. Sonra onu açıklamak da bize aittir" (el-Kiyâme: 75/16-19) âyetlerini indirdi. İbn Abbâs bu ayetleri şöyle tefsir etmektedir: "Kur'ân'ı senin göğsünde toplayıp onu okuyabilmen bize aittir. O halde Kur'ân'ı sana okuduğumuzda onu dinle ve (sükût ederek) ona kulak ver. Sonra onu açıklamak da, yani sonra onu okuman da bize aittir." Bundan sonra Cibrîl (as) ne zaman gelirse Resûlullah'a (sas) sükût edip onu dinlerdi. Cibrîl (as) gidince de onun getirdiği vahyi, o nasıl okumuş ise Hz. Peygamber (sas) de öylece okurdu."¹⁹

Buhârî'nin "Bedu'l-Vahy" bölümünde, ayette geçen "onu beyân etmen" ifadesi, "onu okuman" olarak tefsir edilirken, "Tefsîr" bölümünde ve Müslim'in rivayetinde ise "onun senin dilinle açıklanması" şeklinde tefsir edilmektedir. el-Aynî de, "beyân" ifadesinden Kur'ân'ın mücmellerinin ve müşkillerinin murad edilmesinin muhtemel olduğunu ifade etmek suretiyle bu duruma dikkat çekmektedir.²⁰ Dolayısıyla vahyin ilk nazil olduğu

17 Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 24: 65.

18 Süleyman Gezer, "75. Kiyâme Suresinin 16-19. Ayetlerinin Anlaşılma Sorunları Üzerine", 1725.

19 Buhârî, "Bedu'l-Vahy", 4; "Tefsîr", 75; "Fedâilu'l-Kur'ân", 28; Müslim, "Salât", 147; Tirmizî, "Tefsîr", 70; Ebû Avâne Yakûb, b. İshâk el-İsferânî, *Musnedu Ebî Avâne* (Beyrut: Daru'l-ma'rife, ts.), 2: 449-450; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hatim el-Bustî İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân* thk. Şuayb el-Arnâvud (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1414/1993), 1: 226; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, thk. Şuayb el-Arnâvud (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1420/1999), 7: 268; Ebû Avâne, *Musnedu Ebî Avâne*, 1: 449-450; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 8:5481.

20 Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu sahîhi'l-Buhârî* (Riyâd: Daru's-selâm & Dimeşk: Daru'l-feyhâ, 1421/2000), 1: 41

dönemde, görevini bihakkın yerine getirebilme sorumluluğunun bir sonucu olarak, inen vahyi tam ezberleyememe endişesiyle Cebrail (as) ile beraber tekrar etmeye çalışan Hz. Peygamber'in (sas), vahyin ezberlenmesinin, okunmasının ve açıklanmasının İlahî sorumluluk altında olduğu vurgulanınca bu endişelerinden kurtulduğu görülmektedir.

Tefsir ve Hadis kaynakları incelendiğinde, Kıyâme Suresi'nin 16-19. ayetlerinin surenin bütünlüğünden ayrı olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Söz konusu ayetlerin bu şekilde değerlendirilmelerinde en önemli faktörlerden birisi de ayetlerin sebep-i nüzulüdür. Surede anlam bütünlüğünün aranması gerektiği ve söz konusu ayetleri de surenin bütünlüğü içerisinde değerlendirmek gerektiği de iddia edilmektedir.²¹ Surenin anlam bütünlüğünün önündeki engellerden biri olarak değerlendirilen sebep-i nüzulle ilgili rivayetler, İbn Abbâs'ın surenin indiği dönemde henüz doğmadığı gerekçe gösterilerek eleştirilirken, surenin nazil olduğu dönemde henüz Müslüman olmayan Ebû Hureyre rivayetinin²² delil olarak kullanılması ilginçtir.²³ Ayrıca ilgili ayetleri surenin bütünlüğü içerisinde değerlendirmeye çalışma konusunda ortaya konulan itirazların ve farklı anlamlandırma gayretlerinin, Kur'ân üzerinde yapılacak yüzeysel bir değerlendirmede bile doğru olmadığı görülebilmektedir. Zaman zaman ayetler arasında irtibat bütünlüğü görülse de bu durumun bütün ayet ve surelere teşmil edilmesi her zaman doğru sonuç vermez. Ayrıca surenin bütünlüğüne uymadığı gerekçesiyle söz konusu ayeti farklı bir yorumlamaya tabi tutanların, aynı hassasiyeti diğer ayetlerle ilgili göstermedikleri müşahede edilmektedir.²⁴

Bu dört ayetin nüzul sebebi verilirken daha ziyade Hz. Peygamber'in (sas) vahyi unutma, tam ezberleyememe endişesi ve bu endişeyi izale edecek şekilde muhafazası ve okunması üzerinde durulmaktadır.

21 Ali Rıza Gül, "Kıyâmet Suresinin 16-19 uncu Ayetlerine Yüklenen Geleneksel Yorumlar Üzerine", 90-104.

22 Buhârî, "Tevhîd", 43.

23 Ali Rıza Gül, "Kıyâmet Suresinin 16-19 uncu Ayetlerine Yüklenen Geleneksel Yorumlar Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/2 (2003): 83-84. Bu rivayetlerin eleştirisi konusundaki değerlendirmeler için bkz. Mustafa Hocaoğlu, "Kıyâmet Suresinin 16-19'uncu Ayetlerine Yüklenen Geleneksel Yorumlar Üzerine Adlı Çalışmanın Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2009): 76-79.

24 Süleyman Gezer, "75. Kıyâme Suresinin 16-19. Ayetlerinin Anlaşılma Sorunları Üzerine", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/3 (2018): 1722-1724.

Bundan dolayı ayetlerin tek tek yorumları verilirken birçok tefsirde belirtilen Kur'ân'ın açıklanması vurgusunun sebab-i nüzulda verilmediği görülmektedir. Fahrettin er-Râzî, söz konusu ayetin, Hz. Peygamber'in (s.a.s), hem nazil olan vahyi Cebrail (a.s) ile birlikte okumaya çalıştığına, hem de ilme olan düşkünlüğünden ötürü vahyedilen ayetlerin müşkülleri ni ve manalarını kendisine sorduğuna delalet ettiğini²⁵ belirterek sebab-i nüzulda verilmeyen bu duruma dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu ayetleri değerlendirirken, ayetlerin tefsirlerine bakılmadan sebab-i nüzul üzerinden ayetleri anlamaya çalışmak yanlış çıkarımlara yol açabilmektedir.

2. Ayetin Tefsiri

Kıyâme sûresi, 16-19. ayetlerinde yer alan vahyin okunması ve muhafazasıyla ilgili ara bahis istisna edilecek olunursa, öldükten sonra dirilme, ölüm sırasında insanın durumu, kâfirleri ahirette bekleyen zorluklar ve Allah'ın kudret ve yaratıcılığı konuları ele alınmaktadır.²⁶ Çalışmanın bu bölümünde, surenin bütünü içinde farklı bir konuya temas eden ayetlerden biri olan ve makalemize esas teşkil eden 19. ayetin, temel hadis ve tefsir kaynakları ile hadis şerhlerinde nasıl yorumlandığı ele alınacaktır.

“نَمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ” “Sonra onu açıklamak da bizim sorumluluğumuzdadır” ayeti hadis ve tefsir kaynaklarında; “Senin onu okuman da bize aittir. Sen de tıpkı Cebrail'in (as) sana okuduğu gibi okursun.” şeklinde anlaşılma beraber, İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayette ise; “O'nu senin lisanıyla açıklamak da bize aittir”²⁷ şeklinde anlaşılmaktadır.²⁸ Ayrıca ayetteki “بيان” ifadesinin, Kur'ân ayetlerinin, “Tebyîn” görevinin bir sonucu olarak Hz. Peygamber (sas) tarafından açıklanması –ki bu çalışmada ayetin bu anlam seçeneği üzerinde durulacaktır- şeklinde değerlendirildiği de

25 Fahrettin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr (Mefatihü'l-ğayb)* (Beyrut: Daru'l-fikr, 1981), 30: 225.

26 İlyas Üzüm, “Kıyâme Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 516.

27 Buhârî, “Tefsîr”, 75; “Fedâilu'l-Kur'ân”, 28; Müslim, “Salât”, 147; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 11: 458; Ebû Avâne, *Musnedu Ebî Avâne*, 2: 449-450; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24: 70; Suyutî, *Durru'l-mensûr*, 15: 109; Ebu İshak en-Nisabûrî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10:87.

28 Alaaddin b. Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî el-Hâzin, *Lubabu't-te'vîl fî manâ't-tenzîl (Tefsîru'l-Hazin)* (Beyrut: Daru'l-fikr, 1979), 7: 184; Ebu Hafs Ömer b. Ali ed-Dimeşkî el-Hanbelî, *el-Lubâb fî ulûmi'l- kitab* (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmiye, 1998), 9: 560.

görülmektedir. Dolayısıyla ayet, O'nun ezberlenmesi ve tilavetinden sonra onu senin için beyan edeceğiz, açıklayacağız ve murad ettiğimiz manasını senin kalbine ilham edeceğiz şeklinde anlaşılmalıdır. İbn Abbas ve Atiyye el-Avfi, ayetten kastedilenin, helalini, haramını, emir ve nehiyelerini açıklamak olduğunu dile getirmektedirler. Katade'nin de aynı görüşte olduğu ifade edilmektedir.²⁹ Mukâtil b. Süleymân da söz konusu ayetle, Kur'ân'da yer alan haram, helal ve ahkâmın ayrıntılı olarak Hz. Peygamber'e (sas) açıklanacağını vurgulandığını ifade etmektedir.³⁰ Binaenaleyh ayet; Kur'ân'ın inzalinin de,³¹ müşkil anlamlarını açıklamanın da ilahi sorumluluk altında olduğunu ortaya koymaktadır.³²

İbnu'l-Cevzî, bu ayetin anlaşılmasıyla ilgili yapılan yorumların ade-ta özeti mahiyetinde, şu dört görüşün söz konusu olduğunu ifade etmektedir:

1- Onu senin dilinle açıklayacağız, sen de tıpkı Cebrail'in (as) sana okuduğu gibi okursun. Zira Cebrail (as) O'na (sas) okuduğu zaman, O (sas) susuyordu, Cebrail (as) ayrıldıktan sonra da Allah'ın vaat ettiği gibi okuyordu.

2- Onda (Kur'ân'da) yer alan vaad ve vaîd (ödüllendirme ve cezalandırma) ayetleri gereğince muamele etmek bizim sorumluluğumuzdur.

3- Onda (Kur'ân'da) bulunan hükümleri, helal ve haramları açıklamak bizim sorumluluğumuzdur.

4- İnsanlar için açıklamaların bulunduğu ve Arapça olan Kur'ân'ı indirmek bizim sorumluluğumuzdur.³³ Dolayısıyla bu çalışmada ön plana

29 Mecdudîn Muhammed b. Yakûb el-Feyrûzâbâdî, *Tenvîru'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs* (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîye, 1429/2008), 626; Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr ed-Dîmeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellâme (Riyâd: Daru't-taybe li'n-neşr, 1999), 8: 278; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 24: 70; Celâlüddîn es-Suyutî, *Durru'l-mensûr fî tefsîri'l-te'sûr* (Beyrut: Daru'l-fikr, 1432/2011), 15:109; Ebû İshâk en-Nisâbüri, *el-Kesf ve'l-beyan* (Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l-arabî, 2002), 10: 87.

30 Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 3: 423.

31 Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vahidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitabi'l-azîz*, (Dîmeşk: Daru'l-kalem & Beyrut: Daru's-şamiye, 1415/1995), 1155.

32 Nâsiruddîn Ebû'l-Hayr Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, (Beyrut: Daru ihyâi't-turâsi'l-arabî, ts.), 5: 266; Muhammed b. Ali es-San'ânî eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, (Kuveyt: Daru'n-nevâdir, 1431/2010), 5: 475; Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-keşşâf* (Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1430/2009), 1161.

33 İbnu'l-Cevzî, *Zadu'l-mesîr*, 8: 422.

çıkarılan Kur'ân'ın açıklanması anlamı ayetten anlaşılan anlam seçeneklerinden birisi olarak ele alınmaktadır.

Fahrettin er-Râzî, ayetten kast edilenin Kur'ân'ın açıklanması olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Bu ayet, Hz. Peygamber'in (sas), Cebrail (as) vahyi indirdiğinde onunla birlikte okumaya çalıştığına, ilme olan düşkünlüğünden ötürü de Cebrail (as) okuduğu sırada, vahyedilen ayetlerin müşküllerini ve manalarını kendisine sorduğuna delalet eder. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e (sas) Cebrail (as) ile beraber okuması da, anlamlarını sorması da yasaklanmıştır: Cebrail (as) ile birlikte okuması, “Öyleyse Biz onu okuduğumuz vakit, sen onun okunuşuna uy” ayetiyle; bu esnada ayetlerin açıklamalarını sorması da, “Sonra onu açıklamak da bize aittir” ayetiyle yasaklanmıştır.”³⁴

Dolayısıyla Kur'ân'ın manalarında veya ahkâmında herhangi bir kapalılık olduğunda onu açıklamak ilahi sorumlulukta³⁵ olduğu gibi Kur'ân'daki hadlerin, ahkâmın, helal ve haramın tefsiri de ilahi sorumluluk altındadır.³⁶

Bu ayetle ilgili diğer bir husus ise, beyanın te'hir edilip-edilmemesi meselesidir. Mu'tezile'den Ebu'l-Hüseyn: “Ayetin zahiri, açıklamanın hitap vaktinden sonraya bırakılmasının vacip olmasını gerektirir” demektedir. Fahrettin er-Razî buna şöyle cevap vermektedir: “Ayetin lafzı, beyanın ertelenmesinin zorunlu olduğunu değil, aksine beyanın vücubunun te'hirini (sonraya bırakılmasını) gerektirir. Çünkü beyanın zorunluluk arz etmesi ancak ihtiyaç duyulduğunda söz konusu olur.”³⁷ Dolayısıyla Kur'ân'da yer alan mücmel ve müphem ifadelerin açıklanmasının İlahî so-

34 er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 30: 225.

35 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 1: 41; Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. el-Mehdî eş-Şazeli, *el-Bahru'l-medîd* (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2002), 8: 287; Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî* (Beyrut: Daru'n-nefâis, 2005), 4: 244; Şihabuddîn Ebû's-Senâ Mahmûd b. Abdillâh el-Âlûsî, *Tefsîru ruhu'l-meânî* (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1431/2010), 28: 1106; Ebu's-Suûd Muhammed b. Muhammed, *Tefsîru Ebî's-Suûd* (Beyrut: Daru'ihyâ't-turâsî'l-Arabî, ts.), 9: /67; Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1978), 3: 216.

36 Aynî, *Umdetu'l-kârî*, 1:80; Muhammed b. Abdirrahman el-Mubarekfürî, *Tuhfetu'l-ahvezî bi şerhi câmi'it-Tirmizî* (Şam: Daru'l-feyhâ', 2011), 9: 240; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 5: 475; Ebu Hafs el-Hanbelî, *el-Lubâb*, 9: 560; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerikandî, *Bahru'l-ulûm* (Beyrut: Daru'l-fikr, ts.), 3: 500.

37 Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 30: 25.

rumlulukta olması, açıklamanın ihtiyaç vaktinden sonraya bırakılmasına değil, hitap vaktinden sonraya bırakılmasına delildir.³⁸

Cumhur ulema tarafından kabul edilen, “açıklamanın hitap vaktinden sonra olmasının cevazı”³⁹ prensibinin söz konusu olabilmesi, ayet-i kerimede bulunan “beyan” ifadesinin “mananın açıklanması” şeklinde anlaşılmasıyla mümkündür. Ayrıca Hasan Basrî de, ayetten “tafsîlî beyan”ın anlaşılmasının uygun olacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu ayette; izhar, tebyîn veya başka bir anlamın kastedilmesi muhtemeldir. Zira “بَيَانٌ” cins isim olarak kullanılmıştır ve dolayısıyla ifade; izhar, ahkâmının tebyîni, ahkâma müteallik olan (umum ifade eden hükümleri) tahsîs, (mutlak olan hükümleri) takyîd, nesh ve bunların dışında kalan “بَيَانٌ”ın bütün çeşitlerini ihtiva etmektedir.⁴⁰ Kerhî, Ehl-i Sünnet ulemasının hemen hemen tamamı tarafından kabul edilen “açıklamanın hitap vaktinden açıklanmaya ihtiyaç duyulduğu vakte tehir edilmesi” prensibinin, ancak mücmel olan ayetlerin tahsîs, takyîd ve neshi söz konusu olduğunda anlam kazandığını belirtmektedir.⁴¹

İbn Kesîr bu ayetlerde ortaya konulan durumu şöyle özetlemektedir: Bu ayetlerde, Allah, Hz. Peygamber'e (sas), vahyi almada acele etmesi ve inmekte olan ayeti okumada melekle adeta yarışıyor gibi olması sebebiyle melekten nasıl vahiy alacağını öğretmektedir. Bundan dolayı Allah, Hz. Peygamber'e (sas), melek kendisine vahiy getirdiği zaman onu dinlemesini emretmekte ve vahyi göğsünde toplamayı, okumasını kolaylaştırmayı, açıklamayı, tefsir ve izah etmeyi de uhdesine aldığı beyan etmektedir. Bu durum da şu üç aşamada gerçekleşmektedir: ilk aşamada vahyi onun göğsünde toplaması; ikinci aşama okuması; üçüncü aşama ise açıklaması ve anlamını izah etmesidir.⁴² Dolayısıyla sünnetin korunması ve sünnet-vahiy ilişkisi de üçüncü aşamada gerçekleştiği ifade edilen Kur'ân'ın açıklanması ve bu açıklamanın ilahî tekeffül altında olması kapsamında değerlendirilmektedir.

38 İsmail Hakkı b. Mustafa el-Bursevî, *Tefsîru ruhi'l-beyan* (Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l-arabi, ts.) 10: 192.

39 er-Râzî, et-Tefsîru'l-kebir, 30: 225; el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, 5: 266.

40 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 8: 871.

41 Aynî, *Umdetu'l-kârî*, 1: 83.

42 Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellâme (Riyâd: Daru't-taybe li'n-neşr, 1999), 8: 278.

3. Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi Bağlamında Değerlendirilmesi

Kur'ân'da yer alan mücmel ve müşkil ayetleri açıklamak, mutlak olanları takyid etmek ve umumi anlam ifade edenleri ise tahsis etmek suretiyle yerine getirilen tebyin görevini,⁴³ Kur'ân'ın bizzat kendisi değişik ayetlerde ifade etmektedir.

“وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رُسُولٍ إِلَّا يَلْسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ” (Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi kendi kavminin dili üzere gönderdik...” (İbrahim 14/4) ayetiyle tebyin görevinin bütün peygamberlerin ortak görevi olduğu vurgulanmaktadır.

“وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِيُبَيِّنَ لَهُمْ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ” (en-Nahl 16/44) “Biz bu Kitab'ı sana, ancak hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeyleri kendilerine açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.”

“ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ” (el-Kiyâme 75/19) “Sonra onu (vahyi) açıklamak da bize aittir.”

İlk ayette diğer peygamberlerle beraber Hz. Peygamber'in (sas) de kendilerine indirilen vahyi açıklayabilmeleri için kendi kavimlerinin dili üzere gönderildiğini beyan eden Allah Teâla, ikinci ve üçüncü ayetlerde direkt olarak Hz. Peygamber'i (sas) muhatap alarak kendisine indirilen Kitab'ı insanlara açıklama görevinin bizzat Allah tarafından verildiğini vurgulamaktadır.

Peygamberlerin gönderildikleri toplumların içinden çıkan fertler olmaları ve onların dillerini konuşmaları, sadece kendilerine gelen vahyi duyup aktarmaları için değildir. Aynı zamanda peygamberlerin – pek tabii olarak Hz. Peygamber'in (sas) – gönderilen vahiylerle ilgili bir takım açıklamalarda bulunmaları gerekebileceği için de gönderildikleri toplumların dilini konuşuyor olmaları zaruri bir durumdur. Ayrıca ister Türkçe'de, is-

43 eş-Şâtıbî, Ebû İshak İbrahim b. Mûsâ, *el-Muvâfakât*, tkh. Muhammed Mirâbî (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1434/2013), 3-4: 14, 366-3370; Abdulkerim Zeydân, *Ulûmu'l-Hadis* (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 2011), 17; Muhammed Accac el-Hatîb, *es-Sunnetu kable't-tedvîn* (Beyrut: Daru'l-rikr, 2005), 23; Muhammed Accac el-Hatîb,, *Usûlu'l-Hadis* (Beyrut: Daru'l-rikr, 2008), 31-34.

ter Arapça da dahil diğer dillerde olsun, “açıklama”nın sadece bir metni “okumak” ve “nakletmek” olduğunu söylemek gerçek dışı bir iddia olur. Aynı şekilde ayetlerde geçen “beyyene” fiilinin “belleğa” anlamında olduğunu iddia etmek⁴⁴ de kısmen doğruyu ifade etse de gerçeği tam olarak yansıtmaktadır. Çünkü “beyyene” fiili “belleğe” fiilinin anlamını da içine alan daha geniş anlamlı bir fiildir. Zira bir şeyi muhataba açıklayabilmek için önce onun “tebliğ edilmesi, bildirilmesi, nakledilmesi” gerekir. Dolayısıyla “beyyene” fiili “belleğa” anlamını içermekle birlikte, anlamı tebliğ ile sınırlı değildir. Daha açık bir ifade ile “her “açıklayan” aynı zamanda “tebliğ”de de bulunmuş olur, ancak her tebliğ edenin zorunlu olarak açıklamada bulunduğu söylenemez. Bir insan bazen herhangi bir açıklamada bulunmaksızın sadece bir mesajı ulaştırmakla yani tebliğ etmekle yetinebilir. “Beyyene” fiili “tebliğ + tebliğ edilenin açıklanması” şeklinde formüle edilebilir.⁴⁵

Kıyâme 19. ayet ile duruma bambaşka bir boyut getirilmekte ve Kur’ân’ın açıklanması ile ilgili tebyin görevinin bizzat Cenab-ı Allah’ın uhdesinde olduğu, Peygamber’in (sas) diliyle yapılan açıklamaların ilahi vahyin sorumluluğunda olduğu beyan edilmektedir. Dolayısıyla yukarıda verilen ayetler beraber değerlendirildiğinde Peygamber’e (sas) Allah (cc) tarafından tebyin görevi verildiği ve bu görevi yerine getirirken açıklamaların vahye dayandığı görülmektedir.⁴⁶ Ayrıca Hasan b. Atiyye’nin; “Cebâril (as) Resûlullah’a (sas) Kur’ân’la indiği gibi sünnetle de inirdi.” ifadesi⁴⁷ bu ayetle beraber değerlendirildiğinde durum daha anlaşılır hale gelmektedir.

Ayrıca Allah Teâla’nın Hz. Peygamber’den (sas) “Kitabı ve hikmeti öğreten” bir peygamber olarak bahsettiği ayetler⁴⁸ de tebyin görevinin kapsamında değerlendirilebilir. Zira öğretme faaliyeti ayrıntılı olarak açıklama ve anlatma olmadan yerine getirilmiş olmaz. Ayrıca bu ayetlerde geçen “kitab” kavramıyla kastedilenin “Kur’ân-ı Kerim” olduğu konu-

44 Sevim Gelgeç, “16/Nahl 44 Bağlamında Hz. Peygamber’in Tebyin Görevi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015): 281-284.

45 Kırbaşoğlu, Hayri Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 167-169.

46 Abdullah Aydın, *Hadis Yazıları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 240; Yavuz Köktaş, *Hadis Tarihi ve Usûlü* (Rize: STS Yayınları, 2017), 29-30.

47 Dârimî, *Mukaddime*, 49.

48 el-Bakara 2/151; Âl-i İmrân 3/164; en-Nisâ 4/113; el-Cum’a 62/2.

sunda ihtilaf bulunmazken “hikmet” kavramından muradın ise “sünnet” olduğu ve Kitap’tan farklı bir şey olduğu konusunda genel bir kanaat söz konusudur.⁴⁹ Ayrıca Ahzâb, Suresinin 34. Ayetinde geçen “Siz evlerinizde okunan Allah’ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın...” ayetindeki “hikmetle kastedilen de sünnettir.”⁵⁰

Son cümlede (yani Kiyâme Suresi’nin 19. ayetinde) Allah Teala, Hz. Peygamber’e (sas) Kur’ân-ı Kerim ayetlerini açıklayacağına dair vaatte bulunmuştur. Bu açıklamanın Kur’ân’ın kendisinden ayrı bir şey olacağı aşikârdır. O, Kur’ân değildir. O, Kur’ân’ın açıklaması veya onun yorumudur. Dolayısıyla o, zorunlu olarak Kutsal Kitab’ın ifadelerinden ayrılmış farklı bir formda olacaktır. İşte “gayr-i metluv vahiy” ile kastedilen de tam olarak budur. Fakat formlar her ne kadar farklı olsa da Hz. Peygamber’e (sas) vahyedilen her iki vahiy çeşidi de Allah’tandır ve her ikisine de Müslümanlar tarafından inanılması ve itaat edilmesi zorunludur.⁵¹

Hz. Peygamber’in (sas) tebyin görevini yerine getirirken ortaya koyduğu açıklamaların açıklanan metinden farklı bir şey olması ve metnin anlaşılabilmesi için bir takım ek bilgiler vermesi tabii bir durumdur. Hangi dilde olursa olsun bir metnin açıklanmasından kastın sadece o metni nakletmek olduğunu iddia etmek realiteyle bağdaşmaz. Ayrıca Kur’ân’ın açıklanması için sünnet’e ihtiyaç duyulması bir eksiklik olarak değerlendirilecek olunursa, bu durumda peygamberin görevlendirilmesinin de Allah için bir eksiklik olarak değerlendirilmesi gibi bir sonuç doğurmaz mı?

Hz. Peygamber’in (sas) Kur’ân’ı açıklaması demek, ayet metninde bulunmayan bir takım ek bilgiler ortaya koyması demektir. Bu durum bazen anlamı kapalı olan bazı ifadeleri açıklamak şeklinde olabileceği gibi uygulama ile ilgili bazı müphem yönleri bulunan ayetlerde de söz konusu olabilir.⁵² Kur’ân’ın açıklanması bağlamında aktarılan bu ek bilgilerin bizlere ulaşabilmesi de, ya Hz. Peygamber’in (sas) kesinlik ifade eden uygulamalarının, yani “amelî sünnet”in, nesilden nesile aktarılmasıyla, ya da

---

49 Şafi’î, *er-Risâle*, 76-79, 93-104.

50 Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları* (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 146; Aydın, *Sünnet Yazıları*, 239; Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 22.

51 Muhammed Takî Osmanî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, trc. Mehmet Özşenel (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 37-38.

52 Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 166.

hadislerin rivayetiyle mümkün olmaktadır.⁵³ Yine yukarıda aktardığımız ayetler ışığında, Kur'ân'ın Hz. Peygamber (sas) tarafından açıklanması görevini Allah verdiği ve onun açıklanmasını da bizzat Allah Teâla tekeffül ettiği göre Hz. Peygamber'in (sas) Kur'ân ayetlerinin tefsiri bağlamında yaptığı açıklamalarının da Allah tarafından Peygamberine vahiy yoluyla indiği söylenebilir.

Bu ifadeden hareketle bazı müfessirler, vahyin inmeye başladığı ilk zamanlarda, inzal olunan bazı ayetleri veya bu ayetlerdeki ifadelerin anlamlarını Resûlullah'ın (sas) Cebrail'e (as) sorduğu düşüncesini akla getirdiğini ifade etmektedirler. Ayrıca Hz. Peygamber'e (sas), vahiy nazil olduğunda sessizce dinlemesi gerektiği, inen vahyin her kelimesinin O'nun hafızasına Allah tarafından yerleştirileceği ve Kur'ân'ın nazil olduğu şekliyle kendisine yine Allah tarafından okutulacağı emir buyurulduktan sonra, vahyedilen her emir ve nehyin manasının da Hz. Peygamber'e (sas) Allah tarafından açıklanacağını bildirildiğini söylemektedirler.⁵⁴

Kur'ân-ı Kerîm'in emirlerinin, nehiyelerinin, manasının, gayesinin açıklanması görevinin Allah Teâlâ tarafından Hz. Peygamber'e (sas) tevdi edilmesinin sebebi, sözleri ve uygulamalarıyla inen vahyi muhataplarına anlatması ve bu emir ve yasakları nasıl amele dönüştüreceklerini kendilerine öğretmesidir. Zira peygamberler, aldıkları vahiyleri insanlara anlatmak ve bunlarla amel etmelerini sağlamakla görevlendirilmiş elçilerdir. Şayet kendilerine vahyedileni gizlemiş olsalardı, peygamberlik görevini ifa ettikleri söylenemezdi. "Biz sana bu Zikr'i (Kur'ân'ı), insanlara kendilerine indirilene açıklayasın diye indirdik..." (en-Nahl 16/44) buyurmakta olan Allah Teâlâ, elçisinin görevinin Allah'ın ayetlerini sadece tebliğ etmekle sınırlı olmadığını, kendisine vahyedilen bu kitabı öğretmek ve açıklamanın da Cenâb-ı Allah tarafından şahsına tevdi edilen bir vazife olduğunu açıkça beyan etmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'a inandığını söyleyen bir kimse, Kur'ân'ın sahih açıklanmasının ancak Resûlullah'ın (sas) sözleri ve amelleriyle olduğunu, bu açıklamaların da indi açıklamaları olmayıp, Allah'tan gelen vahiy olduğu hakikatini göz ardı ederek, kendi isteğine göre açıklamaya cüret ederse, bu şahsın gerçek manada iman sahibi olduğunu söylemek güçtür.⁵⁵

53 Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 167.

54 Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr* 30: 225; Mevdûdî, *Tefhîm*, 6: 538.

55 Mevdûdî, *Tefhîm*, 6: 539; Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Sünnetin Anayasal Niteliği* (İstanbul: Çıra

Kur'ân-ı Kerim'i mütalaa eden bir kimse, sadece Arapça bilmekle ve kelimelerinden hareketle gerçek mekâsidini anlayabildiğini iddia edemeyeceğini görecektir. Zira Kur'ân'ın üslubuna, terminolojisine hakim olunmadan verilen mana ve yapılan açıklamalar hakikati ortaya koymaktan uzak olacaktır. Örneğin namaz anlamındaki salât, Kur'ân'da en çok vurgulanan ibadettir. Ancak sadece Arapça bilmekle ayetlere bir anlam verilmeye çalışılırsa, verilen mananın ve yapılan açıklamaların eksik olacağı muhakkaktır. Çünkü salât ifadesinin, belli şartları ve rükunları yerine getirmenin zorunluluk olduğu bir ibadete ad olduğu ve bu istilâhî anlamıyla değerlendirilmeden ayetleri anlamamanın mümkün olmayacağı hakikati unutulmamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'i inzal eden ve salât kavramıyla ifade edilen ibadetin nasıl uygulanacağı kendisinden öğrenilen bir peygamber göndermeseydi, sadece Kur'ân'dan hareketle iki Müslüman bile ibadetin nasıl icra edileceği konusunda uygulama birliği sağlayamazlardı. Bugün dünyanın dört bir tarafında bulunan Müslümanların namaz kılmadaki vahdetleri Allah Resûlü'nün örneğiyle mümkün olmaktadır. Aynı durum zekât, oruç ve hac ibadetleri için de geçerlidir.⁵⁶

4. Vahiy-Sünnet İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Sünnetin vahiy kaynaklı olup olmadığı tartışmalarında, temelde üç farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, sünnetin vahiyle hiçbir ilişkisi yokken, ikinci görüşe göre sünnetin tamamı vahiydir. İfrâtı ve tefriti temsil eden bu iki görüşün yanında daha mutedil olan üçüncü görüşe göre ise, sünnetin bir kısmı vahye dayanırken bir kısmı da Hz. Peygamber'in (sas) beşerî tercih, içtihat ve kararlarına dayanmaktadır. Tarihî süreç içerisinde sünnetin kısmen veya tamamen vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e (sas) geldiği konusunda genel kanaatin varlığı yanında, sünnetin Hz. Peygamber'in (sas) içtihatlarından ibaret olduğu dolayısıyla vahiy kaynaklı olmadığı görüşü de varlığını devam ettirmiştir.⁵⁷

Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'e (sas) iman, itaat ve ittiba' etme, isyan

---

Yayımları, 2008), 65.

56 Mevdûdî, *Tefhîm*, 6: 538-540; Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, 145-146.

57 Geniş Bilgi için bk. Mevlüt Güngör, "Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in Sünnetine Verdiği Değer", 51-75; Raşit Küçük, "Kur'ân - Sünnet İlişkisi", 121-162; Mehmed Said Hatiboğlu, *Hız. Peygamber ve Kur'ân Dışı Vahiy* (Ankara: Otto, 2009), 33-120; Hayri Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 148-205, 215-254; Mustafa Genç, *Sünnet - Vahiy İlişkisi* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005), 60-171.

etmeme, O'nun verdiği hükme razı olma ile ilgili ayetleri ve konuyla ilgili hadisler değerlendirildiğinde,⁵⁸ sünnetin tamamen veya kısmen vahiy kaynaklı olduğu ile ilgili görüşün savunulmasının somut delillere dayandığı görülmektedir. Bu görüşü savunanlar arasında da sünnetin tamamını mı yoksa bir kısmının mı vahye dayandığı ile ilgili iki farklı görüşün varlığından söz etmek mümkündür.

Hz. Peygamber'e (sas) gelen vahyi sadece Kur'ân'la sınırlamanın makul olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Hz. Musa'ya (as) Tevrât'ın Firavun'un helakinden sonra ve tek seferde nazil olduğu konusunda Yahudiler arasında ihtilaf varsa da bir bütün olarak bir defada vahyedildiği düşüncesi genel kabul görmektedir.⁵⁹ Birçok müfessir de Kur'ân'ın tedricen indirildiğini, bundan dolayı "nezzele" fiilinin kullanıldığını, Tevrât ve İncil'in ise bir defada indirildiğini, bundan dolayı da "enzele" fiilinin kullanıldığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Musa'nın peygamber olarak görevlendirilip Firavun'a gönderilmiş olması ve onun iman etmesini, hidayete gelmesini ve İsrâilîoğulları'nı kendisiyle gönderilmesini istemesi, Hz. Musa'nın, Tevrât'ın kendisine vahyedilmesinden önce vahiy aldığı konusunda açık birer delildir.⁶⁰ Kur'ân'da ismi geçen peygamberlerin bir kısmına kitap verilmediği göz önünde bulundurulursa, peygamberlere indirilen vahyi ilahi kitaplarla sınırlamak kendilerine kitap verilmeyen peygamberlere vahiy indirilmediği gibi garip bir sonuç doğurmaktadır.

Ayrıca kıblenin Mescid-i Aksâ'dan Mescid-i Harâm'a çevrilmesi⁶¹, Bedir savaşı öncesi iki taifeden birisinin vaat edilmesi⁶², Bedir savaşında rüyasında düşmanların sayıca az gösterilmesi⁶³, Bedir savaşında Müslümanlara meleklerle yardım edileceklerinin bildirilmesi⁶⁴, Hz. Peygamber'e (sas), Hz. Zeyneb ile evliliğinin önceden haber verilmesi⁶⁵, Hz.

---

58 Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifaye fi ilmi'r-rivaye* (Beyrut: Müesseset'r-Risale, 2013), 17-21.

59 Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2001), 74.

60 Faik Akcaoğlu, *Hz. Peygamber'in Kur'ân Vahiyi Dışında Bilgilendirilmesi* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 147-150.

61 el-Bakara 2/143-144.

62 el-Enfâl 8/7.

63 el-Enfâl 8/43.

64 el-Enfâl 8/9.

65 el-Ahzâb 33/37.

Peygamber'e (sas) sırrının ifşa edildiğinin haber verilmesi⁶⁶ gibi olayları anlatan ayetler Hz. Peygamber'in (sas) Kur'ân dışında vahiy aldığını göstermektedir.⁶⁷

Ancak vahiy kaynaklı olmaları açısından Kur'ân ve sünnet arasında şöyle bir fark söz konusudur: Kur'ân, hem lafzı hem de manası Allah tarafından indirilen vahiy iken, sünnet ise, manası Allah'tan lafzı ise Peygamber (sas) tarafından ifade edilen vahiydir.

İfk Olayı'nda münafıkların reisi Abdullah b. Übey tarafından Hz. Aişe ile ilgili başlatılan iftira kampanyası ve yaşanan süreç Hz. Aişe tarafından şöyle ifade edilmektedir: "...Allah, mutlaka benim temiz ve suçsuz olduğumu ortaya koyacaktı. Fakat Allah'ın benim durumumla ilgili bir konuda okunacak bir vahiy (وحيا يتلى) indireceğini zannetmiyordum. Aslında ben, hakkımda Allah'ın konuşmasına değmeyecek kadar kendimi küçük görüyordum. Bununla birlikte ben, Resûlullah'ın bir rüya görmesini ve Allah'ın bu rüya ile beni temize çıkarmasını umuyordum. Resûlullah oturduğu yerden kalkmadan ve ev halkından hiç kimse dışarı çıkmadan kendisine vahiy indirildi. Bunun üzerine sıtmaya yakalanmışçasına aşırı hararetlendi. Öyle ki, soğuk kış gününde bile indirilen vahyin ağırlığından inci taneleri gibi terler döküyordu. O hali geçince Resûlullah gülüyordu. İlk sözü de; "Aişe! Allah seni kesin olarak temize çıkarmıştır" demesi oldu..."⁶⁸ Hz. Aişe tarafından rivayet edilen bu hadis, sahabenin, Kur'ân'ın dışında da Hz. Peygamber'e (sas) vahiy geldiği anlayışını benimsediğini ortaya koyması ve ayeti (وحيا يتلى) okunan vahiy (vahy-i matluvv) olarak nitelendirmesi ve vahyi, Kur'ân ve Kur'ân dışında Hz. Peygamber'e (sas) gelen vahiy olarak ayırma tabi tutması açısından önem arz etmektedir. Bu da sonraki dönemlerde vahyin, vahy-i matluvv ve vahy-i gayr-i matluvv olarak sınıflandırılması anlayışına zemin hazırlamıştır.

el-Kâsımî, Ebu'l-Bekâ'nın Külliyyâtı'ndan naklen şu bilgiyi vermektedir: "Kur'ân ve Hadis, Allah tarafından indirilen vahiy olmaları açısından birdirler. Ancak Kur'ân, icaz ve meydan okumak için nazil olmuş ve onun lafızları Levh-i Mahfûz'da yazılıdır ve ne Cebrail'in (as) ne de Hz. Peygamber'in (sas) o lafızlar üzerinde herhangi bir tasarrufu söz konusu değildir. Sünnet ise, muhtemelen Cebrail'e (as) mana olarak nazil olmuş, o

66 et-Tahrîm 66/3.

67 Bkz. Akcaoğlu, *Hz. Peygamber'in Kur'ân Vahyi Dışında Bilgilendirilmesi*, 154-169.

68 Buhârî, "Meğâzi", 34.

da bu manaları ifadeler haline getirerek Peygamber'e (sas) açıklamış veya mana olarak ilham etmiş Peygamber (sas) de bunları fasih bir şekilde ifa etmiştir."⁶⁹

Sünnetin vahiy kaynaklı olduğu anlayışının en önemli savunucularından olan İmam Şafi'î'ye göre, Hz. Peygamber'in (sas) sünnet olarak ortaya koyduğu her şey O'nun kalbine ilham edilmiştir. Sünnet de, Allah tarafından O'nun kalbine ilham edilen "hikmet"tir. Dolayısıyla kalbine ilham edilenler O'nun sünnetini yani Allah'ın (Kur'ân'da) zikrettiği "hikmet"i oluştururken, Hz. Peygamber'e (sas) Allah tarafından indirilen "kitab" ise Allah'ın Kitabı (Kur'ân)'dır.⁷⁰

Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'i (sas) bazı uygulamaları sebebiyle uyarması,⁷¹ Hz. Peygamber'in (sas) kendi içtihatlarıyla ortaya koyduğu görüş ve davranışlarının da İlahi murakabe altında bulunduğunu göstermektedir.⁷² O halde Allah tarafından uyarıya muhatap olmayan içtihatları, adeta Allah'ın takrirleri olarak görülüp vahiy kaynaklı oldukları kabul edilebilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (sas) bazı uygulamaları sebebiyle uyarılması, sünnetin vahiy kaynaklı olmamasına değil, aksine vahiy kaynaklı oluşuna delil teşkil etmektedir.⁷³

Nahl Suresi'nin 44. ve 64. ayetleriyle Allah tarafından Hz. Peygamber'e (sas) verilen Kur'ân'ın ifade veya uygulama açısından kapalı olan ve açıklanmaya ihtiyaç duyulan nasslarının insanlara açıklanması görevi, Kıyâme Suresi 19. ayeti ile indirilen vahiyleri açıklamamanın Allah'ın sorumluluğunda olduğu belirtilmekte, dolayısıyla da Peygamber'in Kur'ân'ın açıklanması amacıyla söylediği sözlerin ve ortaya koyduğu uygulamaların vahiy kaynaklı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

69 Cemaluddin el-Kâsımî, *Kavâidu't-tahdîs* (Beirut: Daru'n-nefais, 1993), 58.

70 Şafi'î, *er-Risale*, 93-103.

71 Bedir Savaşı'nda düşmana daha büyük kayıplar verdirmeye imkanına sahipken Mekkeli Müşriklerden esirler alması ve onları belli bir fidye karşılığı serbest bırakması üzerine inen; "Yeryüzünde düşmanı tamamen sindirip hakim duruma gelmedikçe hiçbir peygambere esir almak yakışmaz..." (el-Enfâl, 8/67) ayeti ile Tebuk Savaşı'na çeşitli bahaneler ileri sürerek harbe katılmamak için izin isteyenlere izin vermesi üzerine inen; "Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana açıklanıp yalancıları da bilinceye kadar niçin onlara izin verdin." (et-Tevbe, 9/67) ayeti örnek olarak verilebilir.

72 Kâsımî, *Kavâidu't-Tahdîs*, 58.

73 Abdulğani Abdulhâlık, *Huciyyetu's-Sünne* (Riyad: ed-Daru'l-alemiyyetu li'l-kitabi'l-İslâmî, 1407/1986), 334-339.

Ayrıca bir metnin açıklanmasının açıklanan metinden tabii olarak farklı olduğu düşünülecek olunursa, Kur'ân'ın açıklanmasının da Kur'ân'dan farklı bir şey olduğu ve açıklama sorumluluğunu Allah tekeffül ettiğine göre Kur'ân'ın açıklanması sadedinde ortaya koyulan açıklamaların da vahiy kaynaklı olduğu söylenebilir.

Resûlullah'a (sas), Kur'ân'da yer alan emirler, nehiyeler, hususi bir takım ıstılahlarla beraber bunların anlamlarıyla ilgili açıklamalar da vahyedilmiştir. Şayet bu açıklamaların tamamının da Kur'ân'da yer aldığı iddia edilecek olursa o zaman; "Onun açıklanması da bize düşer" (el-Kıyâme 75/19) gibi bir ifadenin varlığı anlamsızlaşır. Kur'ân'da yer alan her şeyin açıklanmasının da kendisinde yer aldığı iddiası peygamberlerin muallim vasıflarıyla yerine getirdikleri misyonlarını işlevsiz kılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'ı tebliğ etmek, açıklamak ve öğretmekle görevlendirilen Hz. Peygamber'in (sas), Kıyâme Suresi'nin 19. ayetiyle Kur'ân ayetleriyle ilgili yaptığı açıklamaların da ilahî tekeffül altında olması vahy-i hafinin bir ispatıdır ve yapılan bu açıklamaların da Kur'ân kelimelerinden ayrı bir şey olması gerektiği de aşikârdır.⁷⁴

Dolayısıyla Allah'ın (c.c), Hz. Peygamber'e (sas) yalnızca Kur'ân ayetlerini vahyetmediğini, aynı zamanda Kur'ân'da yer alan ayetlerin açıklamalarını da vahyettiği ve Hz. Peygamber'in (sas) de, Allah'a, Allah'ın Kitabı olarak Kur'ân'a, ve Allah'ın Resûlü olarak Hz. Muhammed'e (sas) iman eden bütün insanlara, kendisine vahyedilen Allah'ın kitabını ve açıklanmasını öğrettiği ifade edilebilir.⁷⁵

Bizzat Allah tarafından tebliğ, tebyin ve ta'lim görevleriyle mücehhez kılınan Hz. Peygamber'in (sas) bu misyonunu sadece kendisine gelen vahiyleri nakletmekle sınırlandırmak ve Kur'ân'ın dışında vahiy almadığını iddia etmek bizzat Kur'ân'ın ortaya koyduğu peygamberlik anlayışıyla bağdaşmamaktadır.

Muhammed Hamidullah: "Teamüle ve hukuki anlayışa göre bir elçi, onu gönderen gibi addedilir ve hatta elçinin sözü, onu memur edenin şahsen söylediği söz gibi kabul edilir. Bütün siyaset ve elçilik hukuku işte bu karineye istinad eder. Sünnet meselesinde de bu eski ictimai mefhum Kur'ân'da sık sık tekrar olunmuştur." diyerek sünnet-vahiy ilişkisinin tabii

74 Mevdûdî, *Tefhîm*, 6: 538; Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, 146.

75 Mevdûdî, *Tefhîm*, 6: /540.

bir hal olduğunu beyan etmektedir.⁷⁶

Birçok ayet ve hadisin delaletiyle Hz. Peygamber'in (sas) sünnetinin vahiy kaynaklı olduğu söylenebilir. Ancak Hz. Peygamber'in (sas) sünnetinin büyük bölümünün vahiy kaynaklı olduğu söylenebilirse de, özellikle dünyalık bir takım işlerle ilgili bazı içtihadları için aynı şeyi söylemek mümkün olmaz. Zira Allah Resûlü'nün meşhur hurma aşılama hadisesinde ifade buyurdıkları: *"Siz dünya iş(ler)inizi daha iyi bilirsiniz."*⁷⁷ sözleri ve: *"Ben ancak bir insanım. Size "dininizle ilgili" bir şey emrettiğim zaman onu alınız. Ama size kendi görüşümden kaynaklanan bir şey emrettiğim zaman ben ancak bir insanım (yanılabiliyim)."*⁷⁸ sözleri ve bu rivayetleri aktaran İmam Müslim'in Sahîhi'ne bab başlığı koyan İmam en-Nevevî'nin, bu rivayetlere ait oluşturduğu 38. babın başlığını: *"Peygamber Efendimizin, kendi görüşü olarak dünya geçimliğine dair söylediklerine değil de Şeriat olarak buyurdıklarına uymanın gerekliliği babı"* şeklinde vermesi, peygamberlik görevinin gereği olarak serdettiği söz, fiil ve takrirleri ile bir takım dünyalık işlerle ilgili içtihadları arasında fark olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (sas) din olarak icra ettiği Sünneti vahiy mahsulü, dünya işlerindeki görüşleri ve davranışları ise beşeri olduğu söylenebilir.⁷⁹

5. Sünnetin Korunması Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu ayet çerçevesinde düşünülmesi gereken hususlardan birisi de sünnetin korunması meselesidir. Kur'ân'ın bizzat Allah tarafından korunması "Şüphesiz Zikr'i biz indirdik, onun koruyucusu da elbette biziz" (el-Hicr 15/9) ayetiyle açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. O halde; Kur'ân'ın korunması sünnetin korunmasını da kapsar mı? Kur'ân'ın korunması ile sünnetin korunması arasında ne gibi farklar söz konusudur? Sorularına cevap aranması gerekmektedir.

Allah'ın Kur'ân'ı korumayı tekeffül etmesi Kur'ân'ın açıklaması olan sünneti de koruması anlamına gelmektedir. Zira *"ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتِهِ"* "Sonra onu

76 Muhammed Hamidullah, "Sünnet", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 11: 243.

77 Müslim, "Fedail", 141.

78 Müslim, "Fedail", 140.

79 Ahmet Önkal, "Vahiy-Sünnet İlişkisi ve Vahy-i Gayr-i Metluvv", *Kur'ân ve Sünnet Sempozyumu (Ankara 1-2 Kasım 1997)*, (İstanbul: İrfan Vakfı, 1999), 55-69.

(vahyi) açıklamak da bize aittir.” (el-Kıyâmet 75/19) ayetiyle Allah, hem lafzı hem de manasıyla ilgili açıklamaları korumaya söz vermektedir.⁸⁰ Bu da Kur’ân’ın açıklaması olan sünnetin Allah tarafından korunmasına işaret etmektedir. Bu koruma, Allah Teâla’nın, sahabenin ve tabi’ünün kalplerinde (onların ezberlemesi suretiyle) sünneti muhafaza etmesiyle gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (sas) döneminde sünnetin yazılması; O’nun sözlerini, fiillerini, başkasının O’na söylediklerini ve O’nun huzurunda yaptıklarının tamamını kapsaması sebebiyle gerçekten zor bir durumdur. Binaenaleyh sünnetin korunmasından kastedilen, Kur’ân gibi hem lafzının hem de manasının korunması değil, sadece manasının korunmasıdır. Kur’ân, hem lafzı hem de manası Allah’ın kelamı olduğu ve lafzının okunmasıyla ibadet edildiği için korunması konusunda sünnetten farklılık arz etmektedir. Ayrıca Allah, sünnetin tebliğ edilmesini sahabeden bazısına nasip etmek suretiyle korunmasını ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Sünnetin tebliğinde etkin rolleri olan tabi’ün ve onlardan sonraki nesillerin biyografileri incelendiğinde; hafızaları, anlama kabiliyetleri, çalışma azimleri ve sünneti ezberlemedeki gayretlerinin akıllara durgunluk verecek nitelikte olduğu görülmektedir. Bu da Allah’ın sünnetin korunmasını tekeffül etmesinin semerelerindendir.⁸¹

Kur’ân-ı Kerim başlangıçtan itibaren okunmak, ezberlenmek, yazdırılmak ve denetlenmek suretiyle muhafaza edilmiş olmasına rağmen, hadisler için böyle bir durum söz konusu olmadığı gibi, hatta Hz. Peygamber (sas) tarafından başlangıçta belli bir süre yazma yasağının konulduğu bilinen bir gerçektir. Ancak unutulmaması gerekir ki, bu yazma yasağı ve takip eden uygulamalar, Hz. Peygamber’in (sas) şahsi içtihadına değil, risalet vasfına dayalı bağlayıcı bir tasarruftur. Binaenaleyh Kur’ân ve sünnetin korunmasıyla ilgili şekil farklılığına bakılarak olayın gerisindeki iradeyi görmemek, anlayış ve yorumlarda yanılmak ve görüntüye takılıp kalmak olur. Öyle anlaşılıyor ki, sünnetin korunması ümmete, yani ümmetin alimlerine havale edilmiştir. Yani sadece Kur’ân ve sünnetin korunma şekillerinde farklılık vardır.⁸² Ayrıca Muhammed b. Ebi Hatim’in, Buharî’den

80 Abdurrahman b. Muhammed b. es-S’adî, *Teyşîru’l-Kerîmu’r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi’l-Mennân (Tefsîru’s-S’adî)*, thk. Abdurrahman b. Muallâ el-Luveyhık (Beyrut: Müessetu’r-risâle, 1420/2000), 899.

81 Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî el-Muallimî, *el-Envâru’l-Kaşife* (Beyrut: Alemu’l-kütub, 1403/1983), 33-34.

82 İsmail Lütfi Çakan, “Sünnete Yönelik Tartışmalar”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi* (Bahar

naklen aktardığı "İhtiyaç duyulan her şeyin Kur'ân ve sünnete yer aldığını biliyorum"⁸³ sözü de Kur'ân-sünnet bütünlüğünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, ravilerin cerh ve tadil durumlarını ortaya koyan biyografi kitaplarıyla ilgili muazzam literatür, hadisin sıhhat durumunun ortaya konulmasında en önemli unsurlardan olan isnad uygulaması, er-rihle li talebi'l-hadis gibi gayretler sünnetin korunmasına yönelik faaliyetlerdendir.⁸⁴ Ravilerin biyografilerini veren eserler incelendiğinde, ravilerle ilgili neredeyse hiçbir bilginin büyük hadis mütehassısları ve tenkitçilerine gizli kalmadığı görülmektedir. Zira Sufyan'ın "Allah, hadis konusunda yalan söyleyen hiç kimsenin durumunun gizli kalmasına müsaade etmemiştir" dediği nakledilirken, bu konuda Abdurrahman b. Mehdî'nin "Bir adam hadis konusunda yalan söylemeyi düşünürse Allah onun (yalancılığının ortaya çıkmasını sağlayarak) değerini düşürür" dediği ve Abdullah b. el-Mubarek'in ise; "Bir adam hadis konusunda yalan söylemeyi düşünürse insanlar onun hakkında "falan kezzâbdır" demeye başlarlar" dediği nakledilmektedir.⁸⁵

Allah'ın Kur'ân'ı korumasının, lafızlarının korunmasıyla beraber muhatabı olan insanlar tarafından anlaşılmasını sağlamak üzere Hz. Peygamber (sas) tarafından yapılan açıklamaları da kapsamı tabii ve makul olandır. Zira Hz. Peygamber'e (sas) Kur'ân'ı tebyin görevi Allah tarafından verilmekte ve Kıyâmet Suresi 19. ayetle de bu açıklamaların bizzat Allah'ın sorumluluğunda olduğu ferman buyurulmaktadır. Dolayısıyla Allah tarafından tekeffül edilen açıklamaların Kur'ân'dan ayrı düşünülmemesi ve Kur'ân'ın korunmasının bunları da kapsadığı gözden kaçırılmamalıdır.

SONUÇ

İslam'ın ikinci kaynağı olması sebebiyle sünnet, ilk günden itibaren büyük bir titizlikle ele alınmış ve İslam Medeniyetinin kurucu nesli olan sahabe tarafından büyük bir gayretle sonraki nesillere aktarılmaya

---

1994/6), 112-125.

83 Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru alâmi'n-nubelâ*, thk. Şuayb Arnavud (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, ts.), 12: 412.

84 Muallimî, a.g.e., 34.

85 Zeynuddin b. Abdurrahman b. el-Hüseyn el-İrâkî, *Şerhu elfiyeti'l-İrâkî* (Beyrut: Darul-kutubi'l-ilmîyye, ts.), 1: 267.

çalışılmıştır. Kur'ân'ın dolayısıyla İslam'ın anlaşılabilmesinin ve hayata taşınmasının en önemli kaynağı olarak görülen ve Kur'ân'la aynı kaynaktan geldikleri kabul edilen sünnetin, Kur'ân'la karışması endişesiyle büyük bir dikkatle aradaki ince fark muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Daha sonraki dönemlerde bu ince fark "vahy-i matluvv" ve "vahy-i gayri matluvv" kavramlarıyla sistemli hale getirilmiştir. Bu sınıflandırmayla Kur'ân'ın icazına ve lafızlarıyla ibadet edildiğine işaret ediliyorken, sünnetin ise vahiy kaynaklı olması açısından Kur'ân'la aynı olmakla beraber lafızlarında bir icazın söz konusu olmadığı ve lafızıyla ibadet olunmadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla çalışmaya konu olan ayetin işaret ettiği ilk husus da, Kur'ân'ın müfessiri olması misyonuyla, sünnetin vahiy kaynaklı olduğudur.

Çalışmaya kaynaklık eden ayetin işaret ettiği diğer bir konu ise, Hz. Peygamber'in (sas) tebyin görevidir. Bizzat Allah tarafından kendisine Kur'ân'ı tebyin görevi verilmiş olan Hz. Peygamber'in (sas), bu görevini yerine getirirken yaptığı açıklamalar da İslam âlimleri tarafından vahiy olarak addedilmiştir. Kıyamet suresinin 19. ayeti, indirilen vahyin açıklanmasının ilahi sorumlulukta olduğunu belirtmek suretiyle Hz. Peygamber'in (sas) Kur'ân'ın açıklanması bağlamında yaptığı açıklamalarının vahiy olduğunun en önemli delillerinden biri olarak kabul edilebilir. Zira açıklama asıl metinden farklı olduğuna ve bu açıklamayı da bizzat Cenab-ı Allah tekeffül ettiğine göre, Hz. Peygamber'in (sas) tebyin görevi sonucu yaptığı açıklamaların vahiy kaynaklı olmadığını iddia etmenin makul bir sebebinden bahsedilemez.

Bu ayet bağlamında ele alınan diğer bir konu da sünnetin korunması konusudur. Sünnetin korunması, nitelik olarak Kur'ân'dan farklıdır. Kur'ân'ın korunmasından, onun hem lafız ve hem de mana olarak korunması anlaşılırken, sünnetin korunmasından ise, sadece manasının korunması kast edilmiştir. Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı olması yönüyle Kur'ân ayetlerinin keyfi yorumlara tâbi tutulmasını önler. Dolayısıyla sünnetin korunması, Kur'ân'ın korunması için gerekli önlemlerden biri olarak görüldüğünden Kur'ân'ın korunmasının sünnetin korunmasını da kapsadığı değerlendirilmektedir. Hem Kur'ân'ın hem de sünnetin korunmasında sahabe tabakasının sahip olduğu önemli rol de unutulmaması gereken hususlardandır.

Ayrıca sünnetin korunması İslam ulemasına havale edilmiştir. Bu

da sahabe, 'tabi'ûn, etba'u't-tabi'în ve sonraki nesillerin hadisin tesbiti, ezberlenmesi, tedvini ve tasnifi konusunda gösterdikleri insanı hayranlıkta bırakan olağan üstü ilmî mesailer ile gözler önüne serilmektedir. İsnad sistemi, cerh-ta'dil, tahric, ilelu'l-hadis, garibu'l-hadis, mevzuat edebiyatı, rical edebiyatı gibi konularında yapılan çalışmaların tamamı dinin ikinci kaynağı olarak görülen sünneti korumaya matuf çabalarıdır.

KAYNAKÇA

Abdulahâlik, Abdulğani. *Hucciyetu's-Sünne*. Riyad: ed-Daru'l-alemiyyetu li'l-kitabi'l-İslâmî, 1407/1986.

Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2001.

Ahmed b. Hanbel. *Musned*. Thk. Şuayb el-Arnâvud. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1420/1999.

Akcaoğlu, Faik. *Hz. Peygamber'in Kur'ân Vahyi Dışında Bilgilendirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.

Âlûsî, Şihabuddîn Ebû's-Senâ Mahmûd b. Abdillâh. *Tefsîru Ruhu'l-meânî*. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1431/2010.

Aydınli, Abdullah. *Hadis Yazıları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed. *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Mısır: Şirketu mektebeti Mustafâ el-Halebî ve evlâduhû, ts.

Beydâvî, Ebû'l-Hayr Abdullah b. Ömer. *Tefsîru'l-Beydâvî*. Beyrut: Daru ihyâi't-turâsi'l-arabî, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahihu'l-Buhârî*. Beyrut: Daru'l-ma'rife, 425/2004.

Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî. *Tefsîru Rûhi'l-beyân*. Beyrut: Daru ihyâi't-turâsi'l-arabî, ts.

Cessâs, Ahmed b. 'Alî Ebû Bekir er-Râzî el-Hanefî. *Âhkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Thk. Muhammed es-Sâdik el-Kamhâvî. Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, 1405.

Çakan, İ. Lütfi. Sünnet'e Yönelik Tartışmalar. *Bilgi ve Hikmet Dergisi* (Bahar 1994): 112-125.

Darimî, Abdullah b. Abdirrahman. *Sünenu'd-Darimî*. Thk.: Fevaz Ahmed Zemerlî ve Halid es-Seb'u'l-Alemî. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-arabi, 1986.

Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1978.

Ebû Avâne, Yakûb, b. İshâk el-İsferânî. *Musnedu Ebî Avâne*. Beyrut: Daru'l-ma'rife, ts.

Ebu Hafs, Ömer b. Ali ed-Dımeşkî el-Hanbelî. *el-Lubâb fî ulûmi'l-kitab*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1998.

Ebu İshak en-Nisabûrî. *el-Keşf ve'l-Beyan*. Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l-arabi, 2002.

Ebu'l-Abbas, Ahmed b. Muhammed b. el-Mehdî eş-Şazelî. *el-Bahru'l-medîd*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2002.

Ebu'l-Leys, Nasr b. Muhammed es-Semerkindî. *Bahru'l-ulûm*. Beyrut: Daru'l-fikr, ts.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed. *Tefsîru Ebî's-Suûd*. Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l-arabî, ts.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

Feyrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb. *Tenvîru'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1429/2008.

Gelgeç, Sevim. "16/Nahl 44 Bağlamında Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015): 275-299.

Genç, Mustafa. *Sünnet – Vahiy İlişkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.

Gezer, Süleyman. "75. Kiyâme Suresinin 16-19. Ayetlerinin Anlaşılma Sorunları Üzerine". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/3 (2018): 1719-1726.

Gül, Ali Rıza. "Kiyâmet Suresinin 16-19 uncu Ayetlerine Yüklenen Geleneksel Yorumlar Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/2 (2003): 90.

Güngör, Mevlüt. "Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in Sünnetine Verdiği De-

ğer". *Milletlerarası Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul 18-20 Kasım 1995). Ed. İsmail Lütfi Çakan. 51-75. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Mustedrek âle's-Sahihayn*, Thk. Mustafâ 'Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.

Hamidullah, Muhammed. "Sünnet". *İslam Ansiklopedisi*. 11: 243-245. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

Hatîb el-Bağdadî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit. *el-Kifaye fî ilmi'r-rivaye*. Beyrut: Müesseset'r-risale, 2013.

Hatîb, Muhammed Accac. *es-Sunnetu Kable't-Tedvîn*. Beyrut: Daru'l-fikr, 2005.

....., *Usûlu'l-Hadis*, Daru'l-fikr. Beyrut: 2008.

Hatiboğlu, Mehmed Said. *Hiz. Peygamber ve Kur'ân Dışı Vahiy*. Ankara: Otto, 2009.

Hazin, Alauddin b. Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî. *Lubabu't-te'vîl fî maanî't-tenzîl (Tefsîru'l-Hazin)*. Beyrut: Daru'l-fikr, 1979.

Hocaoğlu, Mustafa. "Kıyâmet Suresinin 16-19'uncu Ayetlerine Yüklenen Geleneksel Yorumlar Üzerine Adlı Çalışmanın Değerlendirilmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2009): 69-88.

İrâkî, Zeynuddîn b. Abdurrahman b. el-Hüseyin. *Şerhu Elfiyeti'l-Irâkî*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-İlmiyye, ts.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Riyâd: Daru's-selâm & Dîmeşk: Daru'l-feyhâ, 1421/2000.

İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hatim el-Bustî. *Sahîhu İbn Hibbân*. Thk. Şuayb el-Arnâvud. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1414/1993.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr ed-Dîmeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Thk. Sami b. Muhammed Sellâme. Riyâd: Daru't-taybe li'n-neşr, 1999.

İbnu'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zadu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1404.

Kâsımî, Cemaluddin. *Kavâidu't-tahdîs*. Beyrut: Daru'n-nefais, 1993.

Kırbaçoğlu, Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.

Köktaş, Yavuz. *Hadîs Tarihi ve Usûlü*. Rize: STS Yayınları, 2017.

Küçük, Raşit. "Kur'ân – Sünnet İlişkisi", *Milletlerarası Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul 18-20 Kasım 1995), Ed. İsmail Lütfi Çakan. 121-162. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.

Mevdûdî, Ebu'l-'Alâ. *Tefhimu'l-Kur'ân*. Trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr.. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

....., *Sünnetin Anayasal Niteliği*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2008.

Muallimî, Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî. *el-Envâru'l-Kaşife*. Beyrut: Alemu'l-kutub, 1403/1983.

Mubarekfûrî, Muhammed b. Abdurrahman. *Tuhfetu'l-ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*. Şam: Daru'l-feyhâ, 2011.

Mukatil b. Süleyman el-Ezdî. *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2003.

Müslim, Müslim b. Haccâc en-Nisâbûrî. *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1431/2010.

Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Tefsîru'n-Nesefî*. Beyrut: Daru'n-nefâis, 2005.

Önkâl, Ahmet. "Vahiy-Sünnet İlişkisi ve Vahy-i Gayr-i Metluvv", *Kur'ân ve Sünnet Sempozyumu (Ankara 1-2 Kasım 1997)* (İstanbul: İrfan Vakfı, 1999), 55-69.

Polat, Salahattin. *Hadis Araştırmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.

Râzî, Fahrettin. *et-Tefsîru'l-kebîr (Mefatihü'l-ğayb)*. Beyrut: Daru'l-fikr, 1981.

Suyutî, Celâluddîn. *Durru'l-mensûr fî tefsîri'l-me'sûr*. Beyrut: Daru'l-fikr, 1432/2011.

Şafi'î, Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: el-Mektebetu'l-ilmiyye, 1309.

Şâtıbî, Ebû İshak İbrahim b. Mûsâ. *el-Muvâfakât*. Tkh. Muhammed Mirâbî. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1434/2013.

Şevkânî, Muhammed b. Ali es-San'ânî. *Fethu'l-kadîr*. Kuveyt: Daru'n-nevâdir, 1431/2010.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî. Musul: Mektebetu'l-ulûm ve'l-hikem, 1983.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camiu'l-beyan fi te'vili'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 2000.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenu't-Tirmizî*. Thk. Halil Me'mûn Şeyhâ. Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1423/2002.

Üzüm, İlyas. "Kıyâme Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 515-516. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Vahidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed. *el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz*. Dımeşk: Daru'l-kalem & Beyrut: Daru's-şamiye, 1415/1995.

Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.

Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Siyeru alâmi'n-nubelâ*. Thk. Şuayb Arnavud. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, ts.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. *Tefsîru'l-keşşâf*. Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1430/2009.

Zeydân, Abdulkerim. *Ulûmu'l-Hadis*. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 2011.